

EVAKUASIYA QILISH TARTIBI VA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

Karimova Nargiza orziqulovna

*Jizzax viloyati favqulodda vaziyatlar boshqarmasi hayot faoliyati xavfsizligini
o'qitish markazining o'qituvchisi*

EVACUATION PROCEDURES AND WAYS OF IMPROVEMENT

Karimova Nargiza Orzikulovna

*Lecturer at the Center for Life Safety Training of the Department of
Emergency Situations of the Jizzakh region*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tabiiy ofatlarda odamlarni xavfsizroq va samarali evakuatsiya qilish uchun sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish zarurligi ta'kidlangan. Sun'iy intellekt individual xatti-harakatlar, geologik xususiyatlar va meteorologik sharoitlarni bashorat qilish kabi ko'plab omillarga asoslangan katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilishi mumkin.

Kalit so'zlar: Tabiiy ofat, evakuatsiya, zilzila, toshqin, yong'inlar, to'fon, favqulodda vaziyat, tanlov va transport modellari, samarali va xavfsiz evakuatsiya, modellashtirish.

Abstract: This article highlights the need to use artificial intelligence technologies for safer and more efficient evacuation of people during natural disasters. Artificial intelligence can analyze large amounts of data based on a variety of factors, such as individual behavior, geological features, and forecasting meteorological conditions.

Keywords: natural disaster, evacuation, earthquake, flood, fires, flood, emergency, selection and transport models, effective and safe evacuation, modeling.

Bugungi kunda dunyoda tabiiy ofatlarning sodir bo'lishi kundan-kunga oshib bormoqda. Ushbu ofatlar natijasida aholini xavfsiz va samarali evakuatsiya qilish zaruriyati tug'iladi va bu butun dunyo bo'yicha dolzarb muammoga aylanib ulgurgan. Bu borada sun'iy intellekt yordamidan keng foydalanilmoqda, desak yanglishmagan bo'lamiz. Turli xil davlatlarda sun'iy intellektdan foydalanishning ko'p bosqichlari tajribadan o'tkazilib kelinmoqda. Sun'iy intellektdan bu muammoni hal etish uchun ko'p foydalaniladi.

Favqulodda vaziyatlar va boshqa ekstremal holatlar sodir bo'lganda yoki sodir bo'lishi xavfi yuzaga kelganda aholini, moddiy va madaniy boyliklarni muhofaza qilishning asosiy usullaridan biri - evakuatsiyadir. Favqulodda vaziyatlarda aholining sezilarli qismi ko'pincha boshpanasiz, oziqovqat, suv, tibbiy yordam va boshqa asosiy ehtiyojlarsiz qoladi. Shu munasabat bilan bunday vaziyatlarda aholining hayot faoliyatini qo'llabquvvatlash muammosini hal etish, ayniqsa favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etishning dastlabki davrida, davlat hokimiyati organlari, mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari va FVDT boshqaruv organlarining barcha darajadagi birlamchi vazifalaridan biridir.

Aholini hayotini qo'llab-quvvatlashdan maqsad favqulodda vaziyatlarda aholining fiziologik, moddiy va ma'naviy ehtiyojlarini belgilangan me'yorlarga muvofiq qondirishdan iborat. Shu munosabat bilan favqulodda vaziyatlarda va boshqa ekstremal holatlarda aholini evakuatsiya qilish usullarini, uning boshpanalardagi yashash shaqroirlari, ana shu boshpanalarning turlarini ko'rib chiqish masalalari real holatlarda dolzarb bo'lib qolmoqda.

O'rmon yong'inlarini evakuatsiya qilishni modellashtirish bo'yicha mavjud adabiyotlarni ikki toifaga bo'lish mumkin: konseptual modellar va muhandislik modellari. Konseptual modellar xulq komponentlarini tushuntirib, sifat asoslarini ta'minlash va baholash, insonlar orqali qay tarzda borish va favqulodda yong'inlar haqida ma'lumot beradi. Muhandislik modellari tanlov va transport modellari o'z ichiga oladi. Tanlov modellari inson xulq-atvoriga ta'sir qiluvchi omillarni

o'rganish va qaror qabul qilish jarayonini modellashtirish uchun mo'ljallangan. O'rmon yong'inlarini evakuatsiya qilishda ular odamlar o'rmon yong'iniga qanday yoki qachon javob berishini va masalan, yong'in xavfi ostida bo'lgan hududni evakuatsiya qilish uchun zarur bo'lgan vaqtni taxmin qilish uchun ishlatilishi mumkin. Boshqa tomondan, transport modellari- bu o'rmon yong'inlari paytida mikroskopik yoki makroskopik transport sharoitlarini simulyatsiya qilishga imkon beradigan vositalar hisoblanadi. Shunday qilib, makroskopik simulyatsiyalar misolida trafik modellar sayohat avlodlari va taqsimotlari, rejim tanlovlari va marshrut topshiriqlari, trafik simulyatorining kiritilishi sifatida aniqlash uchun tanlov modellaridan chiqishni talab qiladi.

Tabiiy ofatlarda evakuatsiya operatsiyasini yuritish juda muhim va ahamiyatli bo'lib, bu sog'lom turmush muhitini himoyalash uchun zaruriy bo'ladi. Bu yerda sun'iy intellekt tizimlari, shuningdek, aksiyon rejalashtirish tizimlari ko'p faoliyat ko'rsatishi mumkin. Avvalgi yillarda, tabiiy ofatlar yuzaga kelganida, evakuatorlar kiruvchi ko'plab bandliklar soni to'plamdan ko'proq bo'ldi. Bular faqat taxminiy rejalashtirishlar ta'bir etadi, chunki xavfli qurollarda va atrof-muhitda milliardlab omillar va faktorlar to'rtburchak o'tkir holat yuzaga kelishiga olib keladi. Bu yerda, sun'iy intellekt tizimlari tomonidan yaratilgan qurilmalar aksiyonlarni o'tkazish va evakuatsiya jarayonini boshqarishning afzalliklarini o'z ichiga oladi. Misol uchun, ta'sirli tsunamida dengizdagi suv sathi yuqoriga oshiriladi. Shu bilan birga, sun'iy intellektli evakuatsiya tizimi tepaga ko'tarilgan turmush markazlaridagi kasalliklarni ko'proq aniqlab berishi mumkin. Bu usulda, qurilma ta'lim sharoitlariga mos kelmasa, yangi situatsiyalarga mos holda ularni tanlab oladi, holatini tekshiradi va qanday yordam o'tkazilishi kerakligini aniqlaydi. Sun'iy intellekt tizimlarining evakuatsiya jarayonini portlashish va boshqarish yordamlarida yaratishga qodir bo'lgan foydali vositaga ega bo'lishga qaratilgan bo'ladi. Bu, avlod ko'p tomonlama turli xil faoliyatlar uchun

ro'yxatga olingan bobga muvofiq qo'shimcha ijobiy ta'sirga sabab bo'lishi ham mumkin.

Shuningdek, 2020-yil 1-may, soat 05:55 da Sirdaryo viloyatida qurilgan "Sardoba" suv ombori to'g'onining buziishu oqibatida, toshqinning birinchi kunida 11598 kishi evakuatsiya qilindi. 2-may kuni esa 60450 kishi xavfsiz joyga ko'chirildi. Keyinchalik amalga oshirilgan evakuatsiya tadbirlari natijasida jami 89 450 nafar aholi vaqtincha xavfsiz hududga ko'chirilgan. Suv ombori hududida aholini lokal xabarlash tizimi bo'lmaganligi sababli, shuningdek, suv bosishi mumkin bo'lgan hudud to'g'risida ma'lumot bo'lmaganligi sababli evakuatsiya tadbirlari suvning bostirib borishi yo'lidagi aholi punktlarida ham amalga oshirilgan. Shuningdek, favqulodda vaziyatlar shtabi ham 3 marotaba ko'chirilgan.

Agar mazkur lokal xabarlash tizimi bo'lganida hamda oldindan suv bosishi mumkin bo'lgan hududlar aniq bo'lganida aholi oldindan xabar topardi va evakuatsiya tadbirlari uchun yetarli vaqt bo'lardi. Ma'lumot uchun: suv bosgan Mirzaobod tumanining Nayman va Baliqchi aholi punktlariga suv toshqini taxminan 6 soatda yetib borgan. Ushbu aholi punktlarida aholi ko'chirib ulgurilgan bo'linsada vaqt kamligi sababli aholining qora mollari orasida yo'qotishlar bo'lgan. Xavfsiz hududlarga ko'chirilgan aholining aksariyat qismi tanish-bilishlarinikiga va qarindosh-urug'larinikiga ko'chib ketgan bo'lsada, kollejar binolariga joylashtirilgan aholini issiq ovqat va kiyim-kechak bilan ta'minlashda qiyinchiliklar yuzaga kelgan.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda hamda tegishli me'yoriy-huquqiy hujjatlar va qo'llanmalar talablari asosida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan favqulodda vaziyatlarda aholini evakuatsiya qilish tadbirlarini to'g'ri tashkil etish maqsadida quyidagilar taklif etiladi:

1.Favqulodda vaziyatlar yuzaga kelganda aholini evakuatsiya qilish tadbirlari bo'yicha me'yoriy-huquqiy hujjatlarga va undagi evakuatsiya

tadbirlarini amalga oshirishda mutasaddi vazirlik va tashkilotlarning vazifalariga aniqliklar kiritish;

2. Respublika hududida zararlanishi (suv toshqini, kimyoviy va radiatsion zararlanish) mumkin bo'lgan hududlarga aniqliklar kiritish;

3. Aholini yuzaga kelgan favqulodda vaziyatlar to'g'risida potensial xavfli obyektlarda ularda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan favqulodda vaziyatlarning zararlash hududlarini qamrab oladigan aholini lokal xabarlash tizimlarini qayta ko'rib chiqish va ishga tushirish;

4. Aholi bilan barcha o'tkazilayotgan profilaktika tadbirlari hamda fuqaro muhofazasi o'quv mashqlarida evakuatsiya tadbirlarini o'tkazishga alohida e'tibor qaratish.

5. Aholini, boshqaruv organlarining mansabdor shaxslarini, qutqaruv xizmatlari va qutqaruv tuzilmalari, shuningdek, fuqaro muhofazasi tuzilmalarini favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga tayyorlash tizimining faoliyatini yanada takomillashtirish;

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yo'ldashev, A., & Jalilov, A. (2022). FAVQULODDA VA EKOLOGIK OFAT HOLATLARIDA KORXONALAR BOSHQARUVI. Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture, 2(13), 269-275.

2. Jalilov, A. (2022). FAVQULODDA VAZIYATLAR VAZIRLIGINING FAVQULODDA VAZIYATLARDA HARAKAT QILISH VA BOSHQARISH MILLIY MARKAZI MANSABDOR SHAXSLARI FAOLIYATIDAGI MUAMMOLI MASALALARNI ANIQLASH VA TAHLIL QILISH MODELI. Science and innovation, 1(C7), 286-294.

3. Кобулова, Н. Ж., & Нарзиев, Ш. М. (2021, December). ХОДИМЛАРНИНГ МЕХНАТИНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ.